
WSCHODNI ROCZNIK HUMANISTYCZNY
TOM XXI (2024), №2
s. 44-61
doi: 10.36121/wglinski.21.2024.2.047

Waldemar Gliński
ORCID: 0000-0003-2094-3818
(Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego)

Ksiądz Paweł Szymański - dziekan Wydziału Teologicznego Królewskiego Uniwersytetu Warszawskiego

Streszczenie: Artykuł omawia w sposób pobieżny bieg życia i edukacji ks. Pawła Szymańskiego oraz bardziej szczegółowo jego działalność jako dziekana Wydziału Teologicznego Królewskiego Uniwersytetu Warszawskiego z uwzględnieniem następujących zasadniczych jej obszarów: 1) erygowanie Wydziału i stanowisko w kwestii uprawnień arcybiskupa warszawskiego, 2) troska o poziom kształcenia i dobór kadry dydaktycznej, 3) zabiegi zmierzające do podniesienia poziomu rekrutacji i dyscypliny studentów, 4) opracowanie na zamówienie Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego *Układu nauk teologicznych w seminariach diecezjalnych* oraz wykazu podręczników.

Słowa kluczowe: Kościół unicki, *ratio studiorum*, teologia, seminarium duchowne, studenci, Wydział Teologiczny, Uniwersytet Warszawski.

Father Paweł Szymański - Dean of the Faculty of Theology of the Royal University of Warsaw

Annotation: The article briefly discusses the life and education of Fr. Paweł Szymański and in more detail his activities as the dean of the Faculty of Theology of the Royal University of Warsaw, taking into account the following main areas: 1) establishing the Faculty and the position on the rights of the Archbishop of Warsaw, 2) caring for the level of education and selection of teaching staff, 3) efforts aimed at improving the level of recruitment and student discipline, 4) developing, commissioned by the Government Commission for Religious Denominations and Public Education, *The System of Theological Sciences in diocesan seminaries* and a list of textbooks.

Keywords: the Uniate Church, *ratio studiorum*, theology, theological seminary, students, Faculty of Theology, the University of Warsaw.

Osoba drugiego w kolejności dziekana Wydziału Teologicznego Królewskiego Uniwersytetu Warszawskiego – ks. Pawła Szymańskiego doczekała się w dotychczasowej literaturze przedmiotu kilku opracowań biograficznych. Pierwsze – autorstwa Józefa Łoskiego ukazało się w 1853 r. na łamach „Biblioteki Warszawskiej”¹. Krótki biogram zamieścił w monografii poświęconej Uniwersytetowi jego historyk – Józef Bieliński². Biogramy o charakterze haseł słownikowych ukazały się w 4 tomie „Słownika polskich teologów katolickich” oraz w 50 tomie „Polskiego Słownika Biograficznego”³. Na temat księdza Szymańskiego powstała też praca magisterska przygotowana w 1997 r. przez Piotra Siwickiego⁴. W opracowaniach tych z oczywistych powodów działalność ks. Szymańskiego jako dziekana Wydziału Teologicznego omówiona została pobieżnie, a przecież stanowiła poważny wkład w jego organizacji i funkcjonowaniu. Celem niniejszego artykułu jest zrekapitulowanie tejże działalności w czterech zasadniczych jej obszarach: 1) erygowanie Wydziału i stanowisko ks. Szymańskiego w kwestii uprawnień arcybiskupa warszawskiego, 2) troska o poziom kształcenia i dobór kadry dydaktycznej, 3) zabiegi zmierzające do podniesienia poziomu rekrutacji i dyscypliny studentów, 4) opracowanie *Układu nauk teologicznych w seminariach diecezjalnych*.

Ksiądz Paweł Szymański urodził się w 1782 r. w Orchówku k. Włodawy, w ziemi chełmskiej, w rodzinie unickiego proboszcza w tej miejscowości – Andrzeja i Dominiki z Snitków. W 1790 r. rozpoczął naukę w gimnazjum w Białej Podlaskiej. Posiadało ono renomę i bogate tradycje, nawiązujące do Akademii Bialskiej, powołanej w roku 1630/31 przez oficjała brzeskiego ks. Krzysztofa Wilskiego-Ciborowicza. W 1777 r. zostało podporządkowane Szkole Głównej Litewskiej. Dotychczasowe jej związki z Uniwersytetem Jagiellońskim uległy rozluźnieniu, co spowodowało obniżenie jej poziomu kształcenia⁵. Edukację w Białej Podlaskiej Paweł Szymański ukończył w 1799 r., po czym wystąpił z nowicjatu bazylianów, a następnie w 1801 r., po opuszczeniu zakonu kontynuował studia w łacińskim seminarium duchownym w Janowie Podlaskim, po czym przeniósł się do Zamościa, gdzie w latach 1802-1803 kształcił się w zakresie dyscyplin filozoficznych.

W roku 1803 konsystorz brzeski powierzył mu prowadzenie wykładów z teologii moralnej i teologii dogmatycznej w unickim seminarium duchownym w Hannie koło Włodawy. W 1804 r. z polecenia administratora diecezji chełmskiej – bpa Antoniego Angiełłowicza otrzymał stypendium rządowe i rozpoczął w 1805 r. studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wiedeńskiego. W uzyskaniu stypendium pomogły zabiegi jego ojca oraz protekcja archiprezbitera i oficjała brzeskiego, ks. Piotra Kozakiewicza⁶.

¹ [J. Łoski], *Ksiądz Paweł Szymański*, „Biblioteka Warszawska”, 1853, t. 3, ss. 173-182.

² J. Bieliński, *Królewski Uniwersytet Warszawski*, t. 2., Warszawa 1912, s. 96-101.

³ P. Siwicki, *Szymański Paweł (1782-1852)*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 50, z. 204, Warszawa-Kraków 2014-2015, s. 189-191; R. Żmuda, *Szymański Paweł*, [w:] *Polski słownik teologów katolickich*, t. 4, red. H. Wyczawski, Warszawa 1983, s. 292-293.

⁴ P. Siwicki, *Ks. Paweł Szymański (1782-1852)* [mps w Archiwum KUL].

⁵ Zob.: J. Flisiński, *Szkoły bialskie w XVII-XX wieku. Monografia Liceum Ogólnokształcącego im. J. I. Kraszewskiego*, Biała Podlaska 1998, s. 61-98.

⁶ R. Żmuda, *Szymański Paweł...*, dz. cyt., s. 292.

Program studiów teologicznych na Uniwersytecie Wiedeńskim został zreformowany według standardów oświeceniowych, eksponował dyscypliny biblijne i starożytne językoznawstwo. Obejmował: archeologię biblijną, introdukcję do ksiąg Starego i Nowego Testamentu oraz egzegezę tych ksiąg, hermeneutykę biblijną, prawo kanoniczne, teologię dogmatyczną, teologię moralną, katechetykę, pedagogikę, historię Kościoła, języki hebrajski, chaldejski, syryjski, arabski i grecki. Cechą charakterystyczną wiedeńskiego *ratio studiorum* był jednak józefiński model edukacji, co ujawniało się w przyjęciu zaakceptowanych przez władze podręczników na przykład – wpisanego w 1820 r. na indeks ko podręcznika Macieja Dannenmayera *Institutiones historiae Ecclesiasticae*, czy też Franciszka Giftschutza *Leitfaden für die in den k. k. Erblanden vorgeschriebenen deutschen Vorlesungen über die Pastoraltheologie Vom äußerlichen Religionsdienst*⁷.

W 1807 r. przyjął święcenia kapłańskie i po finalizacji studiów na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wiedeńskiego zwieńczonych uzyskaniem 15 grudnia 1809 r. dyplomem doktorskim powrócił do kraju. Z polecenia konsystorza chełmskiego od lutego do sierpnia 1810 r. zastępował proboszcza w Horodyszczu.

W 1810 r. wysłano go w podróż służbową do Drezna. Celem misji było uregulowanie spraw związanych z obsadą biskupstwa chełmskiego oraz kwestii dotyczących funduszu seminaryjnym. Po reaktywacji tej uczelni został jej profesorem i pełnił tę funkcję przez 7 następnych lat, łącząc ją z obowiązkami egzaminatora diecezjalnego. Z jego inicjatywy zreformowano seminarium chełmskie, rozszerzono jego *ratio studiorum*, dzięki czemu stało się ono wzorcową szkołą teologiczną dla duchowieństwa unickiego. Na jej czele stał trójosobowy zarząd. System ten utrzymał się do 1819 r., gdy zatrudniono dodatkowo jeszcze jednego profesora. W okresie przedpowstaniowym profesorami seminaryjnymi byli: ks. Paweł Szymański (wykładał dyscypliny teologiczne), ks. Bazyli Zatkalik (prawdopodobnie prowadził wykłady z hermeneutyki, egzegezy i historii Kościoła), ks. Leon Smoleniec (teologia dogmatyczna i prawdopodobnie wstęp do Pisma św. i archeologia), ks. Jan Teraszkiewicz (późniejszy wicerektor, a następnie rektor seminarium chełmskiego), ks. Daniel Halicki, ks. Jakub Tyski (od 1821 r. rektor uczelni), ks. Jan Wokulski, ks. Jan Pocię (wykładał historię Kościoła i prawo kanoniczne), ks. Stefan Szokalski (wykładał zasady wymowy, literaturę łacińską i filozofię)⁸.

Po utworzeniu Królewskiego Uniwersytetu Warszawskiego, w okresie organizowania Wydziału Teologicznego dawało się w nim odczuć tendencje liberalne. Stało się to powodem rezygnacji ks. Pawła Rzymskiego, który miał prowadzić wykłady z Pisma Świętego⁹. Rada Ogólna na swoim 32. posiedzeniu, 6 września 1817 r. podjęła decyzję, aby katedrę Pisma Świętego zaproponować ks. Szymańskiemu. 4 listopada 1817 r. uzyskał na nią nominację, a 14 lutego 1818 r. Rada obdarzyła go tytułem profesora radnego.

⁷ W. Gliński, *Reformy kształcenia duchowieństwa katolickiego w Królestwie Polskim w latach 1815-1837*, Łódź 2009, s. 147.

⁸ J. Kania, *Unickie seminarium diecezjalne w Chełmie w latach 1759-1833*, Lublin 1993, s. 99-102.

⁹ W. Gliński, *Reformy...*, dz. cyt., s. 156.

Po wyborze ks. Wojciecha Szweykowskiego na urząd rektora ks. Szymański wybrany został 23 maja 1818 r. dziekanem Wydziału Teologicznego i funkcję tę pełnił aż do likwidacji uczelni w 1831 r.¹⁰ Po przeniesieniu się do Warszawy, gdzie zamieszkał w klasztorze ojców bazylianów w dalszym ciągu utrzymywał kontakty z diecezją chełmską, czego wyrazem jest korespondencja z biskupem Ciechanowskim, którego informował o stosunku władz wyznaniowych w Warszawie do zabiegów dotyczących przynależności metropolitarnej diecezji chełmskiej. W liście 15 czerwca 1819 r. informował go, pisząc:

Przyczyny dla których nie chcą pozwolić na komunikację z J.W. Bułhakiem trudno w urzędowej odpowiedzi wyrazić. Tego się boją, aby Senat rosyjski nie uważał tutejszego kraju za gubernium ukrazone tytułem Królestwa, gdzie by wolno było rozkazywać jak się podoba, a za czasem całkowitem połączeniu z Rosją nie pomyślał, mając wpływ przez metropolitę do znacznej liczby tutejszych krajowców. Woli więc Komisja na bezpośrednie z Rzymem znoszenie się, nie uważając tego, że Rzym zwykł uszczuplać władzę biskupów, aby na tym zyskiwał¹¹.

Ostatecznie w 1830 r. unicka diecezja chełmska podporządkowana została bezpośrednio Stolicy Apostolskiej.

Istotne znaczenie dla funkcjonowania Wydziału Teologicznego w początkowym okresie jego funkcjonowania miała kwestia pominięcia uprawnień arcybiskupa warszawskiego. Zgodnie z *breve* papieża Piusa VII z 3 października 1818 r. profesorem Wydziału Teologicznego zobligowani byli do złożenia przed arcybiskupem warszawskim wyznania wiary oraz przysięgi, zobowiązującej do sumiennego wypełniania swoich obowiązków, a władze wyznaniowe powinny też podjąć z nim konsultacje w sprawie programów kształcenia. Nadawanie stopni naukowych poprzedzone miało być wcześniejszymi egzaminami odbywanymi w obecności arcybiskupa lub wikariusza kapitulnego¹². Władze wyznaniowe poleciły tymczasem Radzie Ogólnej Uniwersytetu złożenie *breve* papieskiego do archiwum i przejście w kwestiach organizacyjnych Wydziału do porządku dziennego, nie respektując znajdujących się w tym dokumencie zasad. Tymczasem arcybiskup Franciszek Malczewski w piśmie z 12 lutego 1819 r. skierowanym do KRWRiOP przypomniał o swoich uprawnieniach i domagał się ich respektowania. Zostało ono przekazane 17 lutego 1819 r. do zaopiniowania władzom Uniwersytetu i dwa dni później stało się tematem obrad Rady Ogólnej. Postanowiono przedłożyć je do dyskusji na posiedzeniach poszczególnych wydziałów uczelni. Każdy z dziekanów sporządził na piśmie opinię przekazaną

¹⁰ *Księga protokołów Rady Ogólnej Uniwersytetu Warszawskiego 1817-1819*, opr. R. Gerber, Warszawa 1958, s. 56, 64; *Rocznik Instytutów religijnych i edukacyjnych w Królestwie Polskim*, Warszawa 1830, s. 126.

¹¹ Archiwum Państwowe w Lublinie, Chełmski Konsystorz Grekokatolicki, *O seminariach I synach kapłańskich*, vol. 1, sygn. 928, s. 117.

¹² J. Bieliński, *Wydział Teologiczny Królewskiego Uniwersytetu (1817-1831). Zarys historyczny*, „Kwartalnik Teologiczny”, R. 5: 1906, s. 31, W. Gliński, *Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wobec wspólnot religijnych w Królestwie Polskim w latach 1815-1820*, Warszawa 2002, s. 108.

Radzie uniwersytetu, która sprawą tą zajęła się ponownie na posiedzeniu 23 lutego 1819 r.¹³. Dziekan Wydziału Teologicznego odniósł się do każdego z postulatów arcybiskupa Malczewskiego i starał się znaleźć dla nich uzasadnienie. Zagadnienie relacji władz uniwersyteckich i kościelnych podjęte zostało na nadzwyczajnym posiedzeniu Rady Ogólnej 1 marca 1819 r., na którym przedstawiono oficjalne stanowisko Rady, uwzględniające m.in. jako argument przeciwko rozciągnięciu jurysdykcji kościelnej nad Wydziałem Teologicznym, zamiar powołania Wydziału Teologii dla wyznań niekatolickich. Książd Paweł Szymański – dziekan Wydziału Teologicznego – zgłosił swoje *votum separatum* wobec tego punktu, żądając, aby jego protest w tej sprawie wyraźnie umieszczono w protokole z posiedzenia Rady¹⁴. Stanowisko to wraz z pisemną opinią w sprawie postulatów arcybiskupa Malczewskiego, napisaną w zupełnie innym tonie niż analogiczne pisma pozostałych dziekanów wskazuje, iż ks. Szymański skłaniał się w zaistniałym sporze ku argumentom zgłaszanym przez prymasa. Ostatecznie KRWRiOP w piśmie z 24 marca 1919 r. skierowanym na ręce abpa Malczewskiego zobowiązała się do respektowania jego prerogatyw i wyrażała zgodę na obecność jego lub osoby przez niego upoważnionej podczas egzaminów w procedurze nadawania stopni doktorskich. Biorąc pod uwagę 10-letni okres relacji kościelno-państwowych zgoda ta miała charakter bezprecedensowy¹⁵.

W okresie organizacyjnym Wydziału Teologicznego, w końcu 1817 r. zatrudnione były w nim następujące osoby: ks. Wojciech Szweykowski (teologia pastoralna), ks. Paweł Szymański (Pismo św.), o. Feliks Ustrzycki (teologia dogmatyczna), ks. Konstanty Dembek (teologia moralna), ks. Jakub Szarkiewicz – historia Kościoła, p. Adam Chmielewski – języki biblijne. Ostatni z wymienionych wykładowców był jedyną osobą świecką pracującą na Wydziale. Tymczasem 6 lutego 1819 r. KRWRiOP powiadomiła Radę Ogólną Uniwersytetu o jego zwolnieniu i powołanie do nauczania języka greckiego i hebrajskiego Ludwika Chariniego. Dokonało się to z pominięciem obowiązujących procedur, a czynnikiem decydującym była protekcja udzielana włoskiemu językoznawcy przez członka Komisji – Józefa Sierakowskiego. Wpływ na to miały też bliskie relacje ks. Chiariniego z profesorem Uniwersytetu Warszawskiego, ks. Sebastianem Campim, który był jego dawnym zwierzchnikiem, jeszcze w okresie pobytu w Italii, skąd przybyli do Polski. Ostatecznie Rada Ogólna zaakceptowała tę nominację zaznaczając jednak, że egzamin złożony przez zainteresowanego nie będzie mógł być podstawą do ubiegania się przez niego o stopnie naukowe¹⁶. Tymczasem ks. Charini rozpoczął w Komisji Rządowej zabiegi zmierzające do uzyskania tytułu profesora zwyczajnego bądź profesora przybranego oraz objęcia katedry Historii Kościoła. W tej ostatniej kwestii Komisja wydała 31 sierpnia 1819 r. pozytywne rozporządzenia. Przeciwko tym decyzjom opowiedział się dziekan Wydziału – ks. Paweł Szymański, argumentując, że nie można ks. Chiariniemu nadać tytułu pro-

¹³ *Księga protokołów...*, dz. cyt., s. 164, 221-222, 231.

¹⁴ Tamże, s. 165.

¹⁵ W. Gliński, *Komisja Rządowa...*, dz. cyt., s. 109; J. Bieliński, *Królewski Uniwersytet Warszawski 1816-1831*), t. 2, Warszawa 1912, s. 20-21.

¹⁶ Zob.: *Księga protokołów...*, dz. cyt., s. 159, 161-162, 165-166, 168-169.

fesora, dopóki nie złoży stosownych egzaminów i zaświadczeń potwierdzających jego kompetencje. Wbrew tej opinii KRWRiOP przyznała włoskiemu językoznawcy nie tylko tytuł profesora zwyczajnego, ale także profesora radnego, uzasadniając to obawami, aby za granicą nie zarzucano władzom polskim dyskryminacji uczonych cudzoziemców. Względędy pozamerytoryczne, protekcja i osobiste koneksje zadecydowały o odwołaniu z Wydziału Teologicznego Adama Chmielewskiego i ks. Jakuba Szarkiewicza. Dokonało się to z pogwałceniem § 61 *Tymczasowych wewnętrznych urzędzeń Uniwersytetu*¹⁷.

Kwestie związane z programami kształcenia na poszczególnych wydziałach Uniwersytetu Warszawskiego zostały ogólnie uregulowane w normach przyjętych w *Tymczasowym urzędzeniu wewnętrznym* z 15 kwietnia 1818 r. Artykuł 3 tego dokumentu stanowił, iż na Wydziale Teologicznym odbywać będą się wykłady z teologii dogmatycznej, teologii moralnej, teologii pastoralnej, Pisma św. Nowego i Starego Testamentu oraz z historii Kościoła. Cykl kształcenia dla wszystkich wydziałów oprócz Wydziału Lekarskiego trwać miał 3 lata (§ 8). Bardziej szczegółowy program na każdy rok studiów miał być przygotowany na posiedzeniu wydziałowym, w skład którego wchodził: dziekan, profesorowie zwyczajni z głosem stanowczym oraz profesorowie przybrani i upoważnieni – z głosem doradczym (§ 69). Rozkład zajęć z podziałem na godziny sporządzany był na posiedzeniach wydziałów połączonych, składających się z rektora, właściwych dziekanów i profesorów radnych (§§ 9, 74). Posiedzenia wydziałowe rozstrzygały też kwestie podziału przedmiotów na główne i przygotowawcze. Studenci poszczególnych wydziałów mogli uczęszczać na zajęcia z przedmiotów przygotowawczych prowadzonych na innych wydziałach (§ 10). Programy kształcenia przesyłane były do aprobaty KRWRiOP (§ 11). *Tymczasowe urzędzenie wewnętrzne* określało w § 13 roczny cykl kształcenia, rozpoczynający się 1 października i trwający do końca lipca. Wakacje letnie zaczynały się w początku sierpnia a kończyły 1 października; ferie zimowe (na Boże Narodzenie) trwały 8 dni, natomiast ferie wiosenne (na Wielkanoc) – 10 dni¹⁸.

Powyższe zasady weszły w życie wraz z przyjęciem *Tymczasowego urzędzenia wewnętrznego* 15 kwietnia 1818 r. Wcześniej jednak, bo już w 1817 r. Rada Ogólna zatwierdziła program kształcenia, który miał charakter prowizoryczny i obowiązywał do reorganizacji Wydziału Teologicznego w 1822 r. Zgodnie z nim studenci pierwszego roku tegoż Wydziału uczęszczali na zajęcia z historii Kościoła, historii ksiąg Starego i Nowego Testamentu, hermeneutyki, starożytności biblijnych oraz języka hebrajskiego i greckiego (odbywające się na przemian – w jednym tygodniu język hebrajski, w następnym – język grecki). Program kształcenia drugiego roku obejmował historię Kościoła, Stary lub Nowy Testament (wykłady odbywały się przemiennie: w jednym roku ze Starego Testamentu, w następnym z Nowego), pierwszą część teologii pastoralnej wraz z katechetyką oraz teologię dogmatyczną lub moralną. Na trzecim roku studiów alumni uczęszczali na wykłady z Nowego lub Starego Testamentu, teologii moralnej lub dogmatycznej, teologii pastoralnej (część druga). Poza

¹⁷ *Rocznik instytucji...*, dz. cyt., s. 126; J. Bieliński, *Królewski Uniwersytet...* m t. 2, dz. cyt., s. 78-83.

¹⁸ *Księga protokołów...*, dz. cyt., s. 179, 181, 185.

tym program przewidywał wykłady z prawa kanonicznego dla studentów drugiego lub trzeciego roku (studenci tych roczników uczęszczali na nie przemiennie – jednego roku na zajęcia z prawa kanonicznego, drugiego natomiast na zajęcia z fizyki). Oprócz przedmiotów głównych przewidywano wykłady z dyscyplin pomocniczych, do których zaliczono: historię powszechną (wykładaną dla studentów pierwszego roku), filozofię, logikę, metafizykę (zajęcia z tych dziedzin odbywały się także na pierwszym roku studiów) oraz fizykę (zajęcia odbywały się na drugim bądź na trzecim roku studiów)¹⁹.

Plan kształcenia Wydziału Teologicznego z 1817 r. w porównaniu z reformami *ratio studiorum* przeprowadzonymi w końcu XVIII w. i w pierwszym dwudziestoleciu XIX w. w seminariach diecezjalnych nie należał do awangardowych osiągnięć. W seminariach galicyjskich, łącznie z Lwowskim Seminarium Generalnym, cykl kształcenia trwał 4 lata, a *ratio studiorum* realizowano według ambitnego planu Rautenstraucha²⁰. Cykl czteroletni przewidywało także *ratio studiorum* biskupa Józefa Miaskowskiego, podobnie jak bardzo nowoczesny plan przyjęty w statucie Seminarium Głównego w Wilnie z 18/30 lipca 1803 r.²¹ W porównaniu z tym programem plan przyjęty na Wydziale Teologicznym w Warszawie był nader skromny, a nawet regresywny. Wykładowca teologii moralnej – ks. Tomasz Dembek w raporcie z 30 września 1819 r. złożonym na ręce dziekana Wydziału wskazał na wsteczne traktowanie przez urzędników KRWRiOP teologii dogmatycznej i moralnej, jako jednej dyscypliny naukowej²².

Ksiądz Paweł Szymański w pismach przedstawionych Radzie Uniwersytetu w dniach 31 lipca 1818 r., 12 lipca 1819 r., 20 września 1819 r. oraz w raportach z 3 stycznia i 12 kwietnia 1821 r. przedstawił swoje krytyczne uwagi dotyczące przyjętego programu kształcenia. Podzielił pogląd ks. Dembeka dotyczący łączenia odrębnych dyscyplin teologicznych oraz zakwestionował zbyt krótki cykl studiów. Na wykłady z Pisma Świętego w praktyce przeznaczano w ciągu całej trzyletniej formacji zaledwie 82 godziny, co zmuszało profesorów do pobieżnego omówienia podejmowanych zagadnień. Zdaniem ks. Szymańskiego, przyjęty program nie pozwalał na należyte kształcenie w zakresie teologii dogmatycznej i teologii moralnej. Reasumując swoje spostrzeżenia, ks. Szymański postulował przedłużenie cyklu kształcenia na Wydziale Teologicznym do czterech lat studiów²³.

Reformą *ratio studiorum* zajmowała się w 1821 r. powołana przez KRWRiOP specjalna deputacja, do której ks. Szymański skierował 30 czerwca 1821 r. kolejny raport zawierający w zasadzie własną propozycję programową. Uzasadniając swoje postulaty ambicjami Wydziału Teologicznego, który kształcić miał elitę duchowień-

¹⁹ J. Bieliński, *Królewski Uniwersytet...*, t. 2, dz. cyt., s. 26-27.

²⁰ M. Rechowicz, *Studia alumnów w Galicyjskim Seminarium Generalnym (1790-1819)*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, R. 2: 1955, s. 62-63.

²¹ Zob.: J. Wąsicki, *Ziemia polskie pod zaborem pruskim. Prusy Południowe 1793-1806*, Wrocław 1957, s. 152-154; W. Worotyński, *Seminarium Głównie w Wilnie. Powstanie i pierwszy okres dziejów (1803-1815)*, t. 1, Wilno 1935, s. 30, 37, 43, 78.

²² J. Bieliński, *Królewski Uniwersytet...*, t. 2, dz. cyt., s. 23.

²³ Tamże, s. 27, 31-32.

stwa proponował utworzenie dwóch katedr dla Pisma Świętego. Formacja biblijna obejmować powinna jego zdaniem: archeologię biblijną, hermeneutykę, historię biblijną, wykład ksiąg Starego i Nowego Testamentu. Postulował też wprowadzenie zajęć z patrystyki oraz historii teologii²⁴.

Raport ks. Pawła Szymańskiego przyczynił się do reorganizacji studiów teologicznych przeprowadzonej przez Sekcję Duchową. 28 września 1822 r. Rada Ogólna Uniwersytetu odebrała w tej kwestii jej rozporządzenie, zgodnie z którym powołano katedrę teologii moralnej, wyłączono z katedry historii Kościoła i utworzono osobną katedrę języków orientalnych. Do katedry historii Kościoła włączono natomiast patrologię i historię literatury teologicznej. Sekcja Duchowna podjęła decyzję o zatrudnieniu dwóch nowych profesorów²⁵. Rozporządzenie KRWRiOP z 28 września 1822 r. reformujące *ratio studiorum* zezwalało na wydłużenie cyklu kształcenia do 4 lat²⁶.

Dodać należy, że w swoich wykładach z Pisma Świętego ks. Paweł Szymański w pewnej mierze opierał się na materiale patrystycznym – odwoływał się przede wszystkim do dorobku św. Hieronima i św. Jana Damasceńskiego²⁷.

Oprócz dużej troski o należyty program edukacji teologicznej ks. Paweł Szymański podejmował też liczne starania w celu podniesienia poziomu rekrutacji studentów. W pierwszych latach istnienia Wydziału biskupi odnosili się do niego z dużą rezerwą i nieufnością. Z tego powodu z poszczególnych diecezji wysyłani byli kandydaci, którzy nie należeli bynajmniej, jak to ocenia Józef Bieliński – do najzdolniejszych adeptów stanu kapłańskiego²⁸. Władze uczelni na okres dwóch lat zwolniły ich z konieczności złożenia świadectwa maturalnego²⁹. Na mankamenty związane z przygotowaniem kandydatów zwracał uwagę Rada Ogólna uczelni dziekan Wydziału zapytując o kryteria kwalifikacyjne podczas rekrutacji na rok akademicki 1819/1820. Uzyskał wówczas odpowiedź, że iż po konsultacji z KRWRiOP postanowiono zachować dotychczasowe zasady, aż do zreformowania studiów w seminariach diecezjalnych. Kandydaci na Wydział Teologiczny nie posiadający świadectwa maturalnego zobowiązani zostali jednak do składania egzaminu wstępnego³⁰. Ksiądz Szymański nie ukrywał swojego rozgoryczenia z powodu takiej decyzji pisząc w raporcie z funkcjonowania Wydziału Teologicznego za 1821 r.:

Na nieszczęście swoje, [Wydział] niewielu ma uczniów przyzwoicie uzdolnionych. Niektórzy, jak późniejsze doświadczenie odkryło, myśleć nawet porządnie nie umieją; muszą niewdzięczną cierpieć mozołę w rozbieraniu głębszych wywodów; siebie i praw natury nie znając, sądzić o prawidłach czynów ludzkich i myślą samego Twórcy dosięgać. Tacy potrzebują obszerniejszych rzeczy

²⁴ *Księga protokołów...*, dz. cyt., s. 179-180.

²⁵ J. Bieliński, *Królewski Uniwersytet...*, t. 2, dz. cyt., s. 32-33.

²⁶ Zob.: Tamże, s. 33-35; W. Gliński, *Reformy kształcenia...*, s. 138-140; M. Wawrykowa, *Uniwersytet Warszawski w latach 1816-1831*, [w:] *Dzieje Uniwersytetu Warszawskiego 1807-1915*, red. S. Kieniewicz, Warszawa 1981, s. 89-90.

²⁷ J. Kania, *Unickie seminarium...*, dz. cyt., s. 198.

²⁸ J. Bieliński, *Królewski Uniwersytet...*, t. 2, dz. cyt., s. 74-75.

²⁹ *Księga protokołów...*, dz. cyt., s. 22.

³⁰ J. Bieliński, *Królewski Uniwersytet...*, t. 2, dz. cyt., s. 24.

wyjaśnić, a tem samem dłuższego czasu. Egzamin przedwpisowy zupełnych tylko nieuków usunie, lecz innym drogi zagrozić nie może³¹.

Zapytywany przez rektora Uniwersytetu o możliwości podniesienia poziomu kształcenia teologicznego w skali całego kraju ks. Szymański w odpowiedzi udzielonej 9 lutego 1820 r. wskazywał na konieczność zmiany w uposażeniu osób, które osiągnęły stopień doktora teologii i podjęły pracę w seminariach diecezjalnych, a także konieczność zapewnienie im większych szans w uzyskiwaniu rozmaitych godności w hierarchii kościelnej. Podążając za wskazaniem ks. Szymańskiego, KRWRiOP wydała 22 lutego 1820 r. rozporządzenie określające tryb kariery zawodowej absolwentów Wydziału Teologicznego. Zgodnie z nim absolwenci, którzy w ciągu trzech lat podejmą pracę w seminariach diecezjalnych bądź w ciągu czterech lat pracować będą jako nauczyciele w szkołach wojewódzkich i wydziałowych, zwolnieni będą z konieczności odbywania dwuletniego okresu stażu w charakterze wikariuszy, niezbędne do możliwości objęcia beneficjów. KRWRiOP informowana miała być przez Radę Uniwersytetu o osobach szczególnie uzdolnionych, które władze wyznaniowe miały wskazywać poszczególnym biskupom jako kandydatów na stanowiska profesorów seminaryjnych³².

Poważnym problemem, przed którym stanął ks. Szymański kierując Wydziałem Teologicznym były kwestie dyscyplinarne studentów. W pierwszym okresie funkcjonowania Uniwersytetu mieszkali oni w gmachu Seminarium św. Krzyża prowadzonym przez misjonarzy i podlegali zwierzchniej władzy wizytatora lazarystów. Ich obowiązki określał przyjęty przez Radę Ogólną regulamin. W zakresie jego przestrzegania dochodziło jednak do notorycznych uchybień. Ksiądz Paweł Rzymski – zastępca ówczesnego wizytatora skarżył się w liście z 10 marca 1818 r. do ks. Karola Skórkowskiego z Krakowa na liczne utrapienia, których powodem byli studenci Wydziału Teologicznego. Doszło wreszcie do wyłomu w przyjętym regulaminie, gdy bp Jan Woronicz udzielił jednemu z alumnów pozwolenia na zamieszkiwanie poza gmachem Seminarium Świętokrzyskiego. Z precedensu tego skorzystali inni klerycy, którzy wynajmowali mieszkania na mieście, także u osób o wątpliwej reputacji, co gorszyło przywykłego do rygoru ks. Rzymskiego. Studenci zaniedbywali swoje obowiązki, opuszczali zajęcia na Uczelni, a także powinności duchowe i religijne. Doszło też do nawiązywania przez nich kontaktów ze strukturami konspiracyjnymi. Jak się okazało – zapisany w 1818 r. na Wydział Teologiczny Ignacy Chrzanowski³³ był członkiem zarządu organizacji o nazwie „Gospoda Akademicka” oraz współorganizatorem, razem z Michałem Dębińskim i Ferdynandem Kellerem, tajnej organizacji Bractwa Burszów „Panta Koina”. Za działalność tą został w 1821 r. relegowany z Uczelni, a następnie aresztowany. Bezpośrednią tego przyczyną było zajście podczas towarzyskiego spotkania w gospodzie „Pod Saturnem” przy ul. Senatorskiej,

³¹ Cyt. za: Tamże, s. 31.

³² Zob.: Tamże, s. 58-61.

³³ Pochodził z archidiecezji warszawskiej. Był najmłodszym studentem Wydziału Teologicznego – w chwili zapisu na studia skończył zaledwie 17 lat. Zob.: W. Gliński, *Reformy kształcenia...*, dz. cyt., s. 161, 163.

podczas którego doszło do znieważenia jednego z urzędników municypalnych. Studenci Wydziału zdradzali poglądy zbliżone do wallenrodyzmu, co stawało się powodem ożywionej dyskusji na wykładach z teologii moralnej³⁴.

Przeciwdziałając tym tendencjom, dziekan Wydziału Teologicznego sporządził projekt nowych zasad dyscyplinarnych przekazany za pośrednictwem Rady Uniwersytetu KRWRiOP. Przewidywał w nim zakaz wynajmowania przez kleryków Wydziału mieszkań na mieście, wspólne ich zamieszkanie w gmachu Seminarium św. Krzyża oraz podporządkowanie wspólnemu dozorowi. Studenci zakonnicy zobowiązani byli natomiast do zamieszkania w stołecznych klasztorach. Alumni zobowiązani zostali do noszenia sutanny; zakazano im też bez pozwolenia właściwego biskupa udzielania prywatnych lekcji na mieście. Zabroniono im utrzymywania przy sobie służby, przyjmowania odwiedzin osób świeckich, brania lekcji gry na instrumentach muzycznych. O każdorazowym wyjściu z gmachu seminaryjnego musieli informować dyrektora seminarium i każdego dnia składać przed nim raport z pobytu na Uczelni. Zobowiązani zostali do wspólnego wyjścia na wykłady uniwersyteckie oraz wspólnego z nich powrotu, a także do udziału w ćwiczeniach duchownych praktykowanych przez kleryków świętokrzyskich. Uchybienia przeciwko tym zasadom skutkowałyby upomnieniem, a w przypadku dalszego postępowania niezgodnego z tymi założeniami – odesłaniem do seminarium diecezjalnego. KRWRiOP wnioski opracowane przez ks. Szymańskiego przesłała do poszczególnych biskupów, przez których przyjęte zostały z pełnym uznaniem³⁵. Przyjęcie tak rygorystycznych zasad przyniosło efekt przeciwny. Ustawicznie dochodziło do konfliktów pomiędzy studentami duchownymi a misjonarzami. Po znieważeniu jednego z lazarystów i nagłośnieniu tej sprawy wykorzystano zaistniały incydent do zawieszenia 22 marca 1823 r. zajęć na Wydziale Teologicznym³⁶.

KRWRiOP przystępując do prac nad projektem reformy kształcenia teologicznego w seminariach diecezjalnych skorzystała z kompetencji i doświadczenia ks. Pawła Szymańskiego prosząc go o opracowanie stosownych propozycji. Zostały one przedstawione przez autora 15 czerwca 1820 r. na posiedzeniu deputacji wyznaczonej do ułożenia projektu urządzenia seminariów diecezjalnych i Seminarium Głównego. Dziekan Wydziału Teologicznego zatytułował to opracowanie: *Układ nauk teologicznych w seminariach diecezjalnych*. Zaproponowane przez niego *ratio studiorum* obejmowało: wykłady z Pisma św., historii Kościoła, teologii dogmatycznej, teologii moralnej, teologii pastoralnej, prawa kanonicznego, katechetyki. Dyscypliny

³⁴ Zob.: R. Gerber, *Studenci Uniwersytetu Warszawskiego 1808-1831. Słownik biograficzny*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1977, s. 29; J. Bieliński, *Związki akademików w Warszawie. Notatka historyczna*, „Kwartalnik Historyczny”, R. 18: 1904, s. 491-501.

³⁵ J. Bieliński, *Królewski Uniwersytet...*, t. 2, dz. cyt. s. 47-50; Archiwum Archidiecezjalne Warszawskie, Uniwersytet Warszawski Wydział Teologii Katolickiej, *Protokoły posiedzeń Wydziału Teologicznego Królewsko-Warszawskiego Uniwersytetu (1817-1832)*, sygn. 909, *Posiedzenie XXVII dnia 26 czerwca 1821 r.*, s. 26-27.

³⁶ Zob.: M. Godlewski, *Epizod z dziejów Seminarium Głównego w Warszawie w 1831 r. (z niewydanych źródeł)*, „Collectanea Theologica”, R. 21: 1949, s. 17-18; J. Kracik, *Krakowscy alumni na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Warszawskiego*, „Analecta Cracoviensia”, t. 13: 1981, s. 489-497.

te w praktyce dydaktycznej seminariów diecezjalnych były obecne już od dawna, bo od czasów reform przeprowadzonych w drugiej połowie XVIII w. Ksiądz Szymański akcentował natomiast konieczność pogłębienia formacji biblijnej. Postulował też usunięcie z dyscyplin teologicznych wszelkich elementów scholastycznych. Historia Kościoła uwolniona być powinna natomiast od wszelkich elementów providencjonalistycznych i zgodnie z duchem oświeceniowym posiadać miała charakter pragmatyczny – winna wyjaśnić wydarzenia w związkach przyczynowo-skutkowych, ale także zawierać element dydaktyczny i moralizatorski³⁷.

Po zapoznaniu się z *Uwagami* ks. Szymańskiego poproszono go 6 lipca 1820 r. o przygotowanie wykazu podręczników służących do nauczania dyscyplin teologicznych. Wykaz taki został sporządzony i przedstawiony deputacji 9 lipca 1820 r. Do wykładów z Pisma Świętego zalecał *Compendium Hermeneuticae Generalia librorum Veteris et Novi Foederis* napisane przez Felicjana Kudrewicza i wydane w Krakowie w 1817 r. Do pogłębienia studiów biblijnych proponował ks. Szymański pracę Jana Jahna *Enchiridion Hermeneuticae Generalia Tabularum Veteris et Novi Foederis*, wydaną w Wiedniu w 1812 r. Oprócz tych dwóch dzieł jego wykaz zawierał następujące opracowania dotyczące Pisma Świętego: Altmanna Ariglera *Hermeneutica Generalia usibus academicis accommodata* (Wiedeń 1813); Jana Nepomucena Albera – profesora egzegezy biblijnej Uniwersytetu w Peszcie *Institutiones Hermeneuticae Sacre Veteris et Novi Foederis* (Peszt 187); Jana Jahna *Introductio in Libros Sacros Veteris Foederis* (Wiedeń 1814); tego samego autora *Einleitung in die gottlichen Bücher des alten Bundes* (Wiedeń 1802–1803); Johanna Leonarda Huga *Einleitung In die Schriften des neuen Testaments* (Tybinga 1808). Do archeologii biblijnej proponował ks. Szymański Jana Jahna *Archeologia Biblica* wydaną w Wiedniu w 1814 r. oraz tego samego autora *Biblische Archeologie* (Wiedeń 1796 – 1803) lub też Jana Henryka Pureau *Antiquitas Hebraica breviter descripta*. Dla profesorów wykładających dyscypliny biblijne zalecał ks. Szymański jako literaturę pomocniczą następujące dzieła: Dominika Brentana *Die heilige Schrift des alten Testaments* wydaną we Frankfurcie nad Menem w 1811 r., tegoż autora *Die heilige Schrift des neuen Testaments* (Wiedeń–Praga 1802–1803), Bonifacego Marcina Schanppingera *Die heilige Schrift des neuen Testaments* (Gratz 1818).

Jako podręcznik do historii Kościoła służyć miało opracowanie Macieja Danemayera *Institutionibus Historiae Ecclesiasticae*, wydane w 1806 r. w Wiedniu oraz Franciszka Gmeiner *Epithome historiae ecclesiasticae* lub nieco obszerniejsze *Cosmas Schmalfus In Historia Religionis et Ecclesiae Christianae*, wydane w Pradze w 1792 r. Jako literaturę uzupełniającą proponował dzieła Józefa Maksymiliana Ossolińskiego *Wiadomości historyczno-krytyczne do dziejów literatury polskiej*, Józefa Sołtykowicza *O stanie Akademii Krakowskiej od założenia jej w roku 1364 do teraźniejszego czasu*, Adama Naruszewicza i Jerzego Samuela Bandtkiego *Dzieje królestwa* oraz ks. Teodora Ostrowskiego *Dzieje i prawa Kościoła polskiego*.

³⁷ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie [dalej: AGAD], Centralne Władze Wyznaniowe Królestwa Polskiego [dalej: CWWKP], *akta dotyczące się Seminarium Głównego w Warszawie*, sygn. 0369, *Układ nauk teologicznych w seminariach diecezjalnych*, s. 121-124.

Do studiów z teologii dogmatycznej ks. Szymański proponował dzieło Engelbertusa Klüpfela *Institutiones theologiae dogmaticae* oraz Ignacego Thannera *Wissenschaftliche Aphorismen der katholischen Dogmatic nach den Bedürfnissen der Zeit*. Jako podręcznik do teologii moralnej zalecał natomiast Antoniego Karola Reibergera *Institutiones ethicae christianae*, wydane w Wiedniu w 1805 r. oraz – jako literaturę uzupełniającą – A. Luby'ego *Teologia moralis in systema reduta, editionis quartae emendatae* lub też M. Schenkla i S. Mulschelle'a *Ethica christiana*.

Do teologii pastoralnej służyć miały podręczniki: Franciszka Giftschütza *Leitfaden der Vorlesungen über die Pastoraltheologiae*, wydany w Wiedniu w 1789 r.; Andrzeja Reichenbergera *Pastoral – Anweisung nach den Bedürfnissen unsers Zeit – Alters*; L. Laubera *Theologiae Pastoralis compendiose*; tego samego autora *Praktische Anleitung zum Seelsorgeramte*; M. Schenkla *Institutiones Theologiae Pastoralis* lub *Augusta Videlicorum*. Do nauki katechetyki ks. Szymański proponował wydaną w 1818 r. w Lintz książkę Antoniego Linka *Schul – Katechisation über die geoffenbarte Religion* i tego samego autora *Ausführliche Schul – Katechisation überden ersted Unsterricht in den Moral* lub też *Ausführliche Schul – Katechisation über den ersted Unterricht in den ersten Unterricht In der Religion*. Do studiów z prawa kanonicznego alumni korzystać mieli z podręcznika Jana Pehema *Praelectiones in ius ecclesiasticam universam* natomiast profesorom wykładającym prawo zalecał, jako uzupełnienie, dzieło Franciszka Gamsjagera *Jus ecclesiasticum in usum praelectionum*. Do prawa kanonicznego Kościoła w Polsce służyć miało dzieło Ostrowskiego *Dzieje Kościoła i prawa polskiego*³⁸.

Propozycje powyższych traktatów zgłoszone przez ks. Szymańskiego, po zakończeniu prac nad reformą *ratio studiorum*, stały się oficjalną wersją ogłoszoną przez KRWRiOP i wzbudziły ożywioną dyskusję w środowiskach związanych z kształceniem duchowieństwa. Najwięcej zastrzeżeń zgłaszali członkowie Zgromadzenia Księży Misjonarz, zarzucając niektórym dziełom małą przejrzystość, brak imprimatur oraz odejście od klasycznych dzieł Grzegorza Wielkiego, Tomasza z Akwinu, Ojców Kościoła czy Karola Boromeusza. Wizytator warszawskiej prowincji misjonarzy, regens seminarium świętokrzyskiego – ks. Michał Szymonowicz uważał nawet, iż zalecane przez Szymańskiego książki Dannenmayera, Gmeinera (na uniwersytecie w Grazu posiadał opinię józefinisty), Pehema, Jahna, Raybergera – mogą być dla młodzieży niebezpieczne. W ocenie ks. prof. Mateusza Kozłowskiego – dziekana Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1821-1827 – dzieła Jahna nie powinny nigdy wejść do użytku seminaryjnego. W 1822 r. cztery jego łacińskie podręczniki dostały się nawet na indeks kościelny. Recenzent ten zakwestionował też zasadność umieszczenie w wykazie podręczników książek Engelberta Klüpfela, Giftschitza, Gamsjagera i Dannenmayera. Opracowanie tego ostatniego autora było niezwykle popularne na uczelniach austriackich. Uzasadniło i wspierało politykę józefińską prowadzoną wobec Kościoła. Zostało w 1820 r. wpisane na Indeks. Książd Kozłowski bardzo surowo ocenił też zaproponowaną jako podstawową lekturę do prawa kanonicznego książkę Phema *Praelectiones in ius ecclesiasticam universam*. Jej

³⁸ Tamże, *Wykaz autorów nauk teologicznych w seminariach diecezjalnych*, s. 140-146; zob.: W Gliński, *Reformy kształcenia...*, dz. cyt., s. 86-88.

autor zinterpretował władzę Stolicy Apostolskiej oraz biskupów w duchu febronianizmu, a stosunki kościelno-państwowe w duchu józefinizmu. Rekomendowane do historii Kościoła i nauki prawa kanonicznego w Polsce dzieło ks. Teodora Ostrowskiego, wykładowcy w Collegium Nobilium w Warszawie, wydane w trzech tomach w 1793 r. i zatytułowane *Dzieje i prawa Kościoła polskiego* opracowane zostało – zdaniem ks. Kozłowskiego – na podstawie bezkrytycznie zgromadzonego przez autora materiału³⁹.

Przygotowany przez KRWRiOP projekt reformy kształcenia w seminariach diecezjalnych po konsultacjach z biskupami Kongresówki, do których 14 marca 1821 r. go rozesłano, ostatecznie nie został wprowadzony w życie. Niemniej jednak zaciąganie podczas jego redakcji opinii ks. Szymańskiego świadczy o dużym autorytecie, jakim cieszył się w środowisku warszawskim. Zdaniem rektora Szweykowskiego, należał do grona najbłędszych teologów w Królestwie Polskim. Działając w dobrej wierze w kierunku podniesienia poziomu kształcenia duchowieństwa polskiego, wziął czynny udział w reformach zmierzających do zwiększenia wpływu arcybiskupa warszawskiego na funkcjonowanie Wydziału. W Radzie Uniwersytetu był jedynym profesorem stanowczo się tego domagającym⁴⁰. Jego dorobek doceniony też został przez władze diecezji chełmskiej – w 1826 r. otrzymał godność pierwszego dziekana wskrzeszonej kapituły chełmskiej⁴¹.

Po likwidacji Królewskiego Uniwersytetu Warszawskiego Sekcja Duchowna złożyła 11 kwietnia 1832 r. do KRSWDiOP wniosek o stałe zatrudnienie ks. Pawła Szymańskiego, i innych profesorów byłego Wydziału Teologicznego na etacie Seminarium Głównego, gdzie ks. Paweł Szymański wykładał Pismo św.⁴². Pracę tę kontynuował następnie w Akademii Duchownej do lipca 1841 r., w której wykładał hermeneutykę, introdukcję do Nowego Testamentu, język grecki i archeologię biblijną. Za umacnianie biskupa chełmskiego Filipa Felicjana Szumborskiego w postawie wierności Kościołowi unickiemu został w październiku 1840 r. objęty tajnym nadzorem policyjnym, a 14 stycznia 1841 r. Iwan Paskiewicz zakazał mu przebywania w Chełmie. Księdza Szymańskiego usunięto wówczas z Akademii Duchownej. Po przejściu na emeryturę przeniósł się do parafii w Dobratyczach, w powiecie bialskim, w której jego brat pełnił funkcję dziekana. Był znanym bibliofilem i numizmatykiem. W jego księgozbiorze liczącym 4 tys. tomów znajdowały się m.in. Biblia Ostrogska, Biblia Brzeska, najdawniejsze kroniki polskie i ruskie. Kolekcja numizmatyczna obejmowała natomiast kilka tysięcy monet rzymskich i greckich. Bibliotekę przekazał w swoim testamencie seminarium chełmskiemu, zbiory numizmatyczne natomiast

³⁹ W. Gliński, *Reformy kształcenia...*, dz. cyt., s. 86-91; F. Greniuk, *Teologia moralna w XIX wieku*, [w:] *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, red. M. Rechowicz, t. 3: *Wiek XIX i XX*, cz. 1, Lublin 1976, s. 235-236; J. Kracik, *Spór o podręczniki teologii w Wolnym Mieście Krakowie*, „*Nasza Przeszłość*”, t. 63 (1985), s. 236-239, 244-245; A. Petrani, *Nauka prawa kanonicznego w Polsce w XVIII i XIX wieku*, Lublin 1961, s. 230.

⁴⁰ *Księga protokołów...*, s. 165.

⁴¹ J. Kania, *Unickie seminarium...*, s. 100.

⁴² AGAD, CWWKP, Akta KRWRiOP dotyczące się funduszków, sygn. 0372, *Wniosek sekcji duchownej rzymskokatolickiej na posiedzeniu Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych Duchownych i Oświecenia Publicznego z 11 V 1832 nr 402*, s. 247.

na rzecz funduszu dla wdów i sierot po zmarłych księżach unickich diecezji chełmskiej. W końcu listopada 1852 r. uległ paraliżowi i po kilkudniowej chorobie zmarł 3 grudnia tegoż roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Dobratyczach⁴³.

BIBLIOGRAFIA - REFERENCES

Archival sources:

Archiwum Archidiecezjalne Warszawskie, Uniwersytet Warszawski Wydział Teologii Katolickiej, *Protokoły posiedzeń Wydziału Teologicznego Królewsko-Warszawskiego Uniwersytetu (1817-1832)*, sygn. 909.

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Centralne Władze Wyznaniowe Królestwa Polskiego:

- *Akta dotyczące się Seminarium Głównego w Warszawie*, sygn. 0369.

- *Akta KRWRiOP dotyczące się funduszów*, sygn. 0372.

Archiwum Państwowe w Lublinie, Chełmski Konsystorz Greckokatolicki, *O seminariach I synach kapłańskich*, vol. 1, sygn. 928.

Printed sources:

Księga protokołów Rady Ogólnej Uniwersytetu Warszawskiego 1817-1819, opr. R. Gerber, Warszawa 1958.

Rocznik Instytutów religijnych i edukacyjnych w Królestwie Polskim, Warszawa 1830.

Studies:

Bieliński J., *Królewski Uniwersytet Warszawski (1816-1831)*, t. 2, Warszawa 1912.

Bieliński J., *Wydział Teologiczny Królewskiego Uniwersytetu (1817-1831). Zarys historyczny*, „Kwartalnik Teologiczny”, R. 5: 1906, ss. 17-90.

Bieliński J., *Związki akademików w Warszawie. Notatka historyczna*, „Kwartalnik Historyczny”, R. 18: 1904, s. 491-523.

Flisiński J., *Szkoły białskie w XVII-XX wieku. Monografia Liceum Ogólnokształcącego im. J. I. Kraszewskiego, Biała Podlaska 1998*.

Gerber R., *Studenci Uniwersytetu Warszawskiego 1808-1831. Słownik biograficzny*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1977.

Gliński W., *Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wobec wspólnot religijnych w Królestwie Polskim w latach 1815-1820*, Warszawa 2002.

Gliński W., *Reformy kształcenia duchowieństwa katolickiego w Królestwie Polskim w latach 1815-1837*, Łódź 2009.

Godlewski M., *Epizod z dziejów Seminarium Głównego w Warszawie w 1831 r. (z niewydanych źródeł)*, „Collectanea Theologica”, R. 21: 1949, ss. 16-41.

Greniuk F., *Teologia moralna w XIX wieku*, [w:] *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, red. M. Rechowicz, t. 3: *Wiek XIX i XX*, cz. 1, Lublin 1976, ss. 221-254.

Kania J., *Unickie seminarium diecezjalne w Chełmie w latach 1759-1833*, Lublin 1993.

Kracik J., *Krakowscy alumni na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Warszawskiego*, „Analecta Cracoviensia”, t. 13: 1981, ss. 489-497.

⁴³ Zob.: J. Bieliński, *Królewski Uniwersytet ...*, t. 2, dz. cyt., 96-101; [J. Łoski], *Ksiądz Paweł Szymański... dz. cyt.*, s. 178; P. Siwicki, *Szymański... dz. cyt.*, s. 190.

- Kracik J., *Spór o podręczniki teologii w Wolnym Mieście Krakowie*, „Nasza Przeszłość”, t. 63 (1985), ss. 229-250.
- [Łoski J.], *Ksiądz Paweł Szymański*, „Biblioteka Warszawska”, 1853, t. 3, ss. 173-182.
- Petrani A., *Nauka prawa kanonicznego w Polsce w XVIII i XIX wieku*, Lublin 1961.
- Rechowicz M., *Studia alumnów w Galicyjskim Seminarium Generalnym (1790-1819)*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, R. 2: 1955, ss. 61-107.
- Siwicki P., *Ks. Paweł Szymański (1782-1852)* [mps w Archiwum KUL].
- Siwicki P., *Szymański Paweł (1782-1852)*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 50, z. 204, Warszawa-Kraków 2014-2015, ss. 189-191.
- Wawrykowa M., *Uniwersytet Warszawski w latach 1816-1831*, [w:] *Dzieje Uniwersytetu Warszawskiego 1807-1915*, red. S. Kieniewicz, Warszawa 1981, s. 60-200.
- Wąsicki J., *Ziemie polskie pod zaborem pruskim. Prusy Południowe 1793-1806*, Wrocław 1957.
- Worotyński W., *Seminarium Główne w Wilnie. Powstanie i pierwszy okres dziejów (1803-1815)*, t. 1, Wilno 1935.
- Żmuda R., *Szymański Paweł*, [w:] *Polski słownik teologów katolickich*, t. 4, red. H. Wyczawski, Warszawa 1983, ss. 292-293.

